

Цэнтр развіцця студэнцкіх ініцыятыў

пры ўдзеле

Групы па вывучэнні нонканфармізму ў БССР «Кружэлка»

З гісторыі студэнцкага нонканфармізму ў БССР

(канец 1940-х – пачатак 1980-х)

Менск
2014

Гісторыя Беларусі ад заканчэння II сусветнай вайны і да пачатку «перабудовы» ўяўляе сабой кангламерат «белых плямаў». Афіцыйная гістарычная навука ў савецкі час пісала толькі пра «поспехі і дасягненні», а ў 1990-я гады гісторыкі сканцэнтраваліся на даследаванні БНР, рэвалюцыі, НЭПу ці злачынстваў сталінізму і зусім мала ўвагі надзялялі гадам «адлігі» і «застою». Больш таго, нават зараз гісторыя звычайна пішацца «зверху» — як гісторыя ўрада, КПСС (Камуністычнай партыі Савецкага Саюза) ці вялікіх устаноў; гісторыкі нячаста звяртаюцца да вывучэння штодзённасці ці сацыяльных працэсаў «знізу». На гэтае ўплываюць і архіўныя крыніцы, якія, як правіла, напісаны элітай і для эліты. Напрыклад, большасць дакументаў КПСС насіла выключна ўнутраны характар і не прызначалася для беспартыйных чытачоў. Але большасць нашых суайчыннікаў паспела пажыць пры «застоі», і гэта дае шанец пры дапамозе мемуараў, вусных успамінаў, крыніц з прыватных калекцый дапоўніць гістарычнае палатно.

Прыкладам малавядомага гістарычнага сюжэта можа быць абарона працоўнымі сваіх правоў. Гісторык Аляксандр Агееў, які спецыяльна даследаваў пытанне, знайшоў у архівах звесткі пра 61 забастоўку на прамысловых прадпрыемствах Беларускай ССР за 1956-1965 гады. Забастоўка была апошнім спосабам абараніць правы. Да гэтага былі і ліставанне з афіцыйнымі інстанцыямі, і калектыўныя паходы па чыноўніцкіх кабінетах, і спробы перамоваў з начальствам, і звароты ў так званы «прафсаюз».

Іншы малавядомы аспект – дысідэнты. Хаця дысідэнцкага руху як заўважнай з'явы ў БССР не было, але былі асобныя дысідэнты. Найбольш вядомым з іх з'яўляецца Міхась Кукабака, які правёў у зняволенні каля 17 гадоў і выйшаў на волю толькі ў канцы 1988 года.

У гэтай брашуры распавядаецца пра некалькі эпизодаў з гісторыі студэнцкага нонканфармізму ў БССР. Мы ведаем пра студэнцкія рухі ў Заходняй Еўропе, у Польшчы, у Іране, у дарэвалюцыйнай Расіі, пра студэнцкія арганізацыі ў Заходняй Беларусі ў міжваенны час, але практычна нічога пра грамадска актыўных студэнтаў Беларусі зусім нядаўняга часу. Хаця значных студэнцкіх рухаў ці вялікіх выступаў у нашай краіне тады не было, але існавалі групы незадаволеных і нязгодных студэнтаў. Былі і адзінкі, якія адстойвалі сваё права на самастойнае меркаванне і на годнае жыццё.

Пакуль вядома даволі абмежаваная колькасць такіх прыкладаў, але гэта тлумачыцца толькі тым, што пытанне спецыяльна не даследавалася. Прыклады гэтых сабраных з розных публікацый і, часткова, з архіваў. Крыніцы прыведзены для таго, каб чытачы брашуры маглі самі даведацца падрабязней пра тыя ці іншыя падзеі, які пра эпоху ў цэлым.

Міхась Кукабака ў Менску. Жнівень 1990 года.
Здымак Уладзіміра Кармілкіна
ўзяты з сайту vytoki.net

Спадзяемся, што брашура дапаможа развіццю гістарычнага ўяўлення цяперашніх студэнтаў і заахвоціць далейшыя росшукі ў гэтым накірунку. Таксама яна паказвае, што свабода мыслення, слова і ўчынку магчымыя нават у нашмат больш вузкіх рамках і складаных умовах, чым тое ёсць зараз.

Крыніцы і далейшае чытво

Агеев А. Г. Общественно-политическая деятельность рабочего класса Беларуси в 1956-1965 гг.: Дис. ... канд. ист. наук: (07.00.02). - Минск, 1992. - 229 с. [Глядзі таксама аўтарэферат].

Агеев А. Бастовали ли рабочие до перестройки? // Человек и экономика. 1991. №5. С. 25-27.

Агееў А. Р. Забастоўкі на прадпрыемствах Магілёўскай вобласці ў 50-х – 60-х гг. XX ст. // Гістарычныя лёсы Верхняга Падняпроўя. Ч. II. Магілёў, 1995.

Міхась Кукабака: «Змагацца дапамагала абсалютная, на мяжы шызафрэніі, упэўненасць у сваёй праваце» (інтэрв'ю). Толькі ў інтэрнэце: <http://spring96.org/be/news/64350>

Шырока распаўсюджана меркаванне, што ў позні сталінскі час, нават да XX з'езда КПСС (1956 год), на якім прагучаў даклад Хрушчова з асуджэннем «культу асобы», насельніцтва было так запалохана рэпрэсіямі, што ніхто не выказаў усых сваіх думак пра грамадскі лад СССР, а тым больш не аказваў арганізаванага супраціву ўладам.

Але нават у гады «высокага сталінізму» здаралася рознае. Так, згодна з легендай, каля 1950 г. знакаміты Кім Хадзееў, які тады быў 5-курснікам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (БДУ), публічна выступіў супраць Сталіна, за што паплаціўся свабодай. Паводле Валянціна Тараса, раней, у 1949 г., Хадзееў разам з Разітай Калпакчы ачоліў групу студэнтаў, якая публічна, у сценах універсітэта паднесла кветкі звольненаму за «касмапалітызм» выкладчыку старажытнарускай літаратуры Льву Барагу. За гэта нікога нават не выключылі з універсітэта (хаця і «чысцілі» як камсамольцаў), так што нават у паваенныя сталінскія часы былі магчымасці публічна выказаць незалежнае меркаванне і пры гэтым не страціць грамадскае становішча. Нагадаем, антысеміцкая па сваёй сутнасці кампанія «барацьбы з касмапалітызмам» была зладжана ўладнай верхушкай СССР, так што выступ супраць «барацьбы з касмапалітызмам» прыраўноўваўся да выступу «супраць лініі партыі».

Чалавечая памяць часам робіць нечаканыя па. У сваёй пазнейшай кнізе ўспамінаў той самы Валянцін Тарас паведаміў, што Хадзеева не пасадзілі, а толькі выключылі з універсітэта, а праз некалькі гадоў узнавілі.

**Кім Хадзееў
у сталым веку.
Здымак з сайту
artaktivist.org**

Як сведчаць камсамольскія дакументы з Нацыянальнага архіва Беларусі, у 1954 годзе студэнт філасофскага аддзялення гістафака БДУ Аляксей Мурнеў на нарадзе дыпломнікаў, а потым на адкрытым партыйным сходзе выступіў супраць цензуры і спецсховаў для кніг, за што быў выключаны з камсамола і ледзь не пазбавіўся дыплама. Сваімі дзеяннямі ён трохку абагнаў лібералізацыю, якая адбылася ў 1956 г. Мурнеў і ў далейшым жыцці заставаўся вольнадумцам, з-за чаго меў праблемы ў акадэмічнай кар’еры (ён стаў выкладчыкам філасофіі, працаваў у Беларускай політэхнічным інстытуце).

Супадзенне гэта ці не, але ў тым самым 1954 г. філасофскае аддзяленне ліквідавалі.

Трэба адзначыць, што ў першыя паваенныя гады ў Заходняй Беларусі было шмат падпольных гурткоў моладзі, але пераважная большасць іх складалася са старшакласнікаў ці навучэнцаў сярэдніх спецыяльных устаноў. Сярод іх былі берасцейскія і гарадзенскія студэнты. Наогул, псіхалагічны клімат у Заходняй Беларусі быў троху іншы. Народ там быў не настолькі запалоханы, як на ўсходзе, сяляне супраціўляліся калектывізацыі, а ў лясах трапляліся атрады палітычных партызанаў (польскіх, украінскіх, літоўскіх, беларускіх), роўна як і банды крымінальнікаў.

Крыніцы і далейшае чытво

Протокол №17 засядання камітэта ЛКСМБ БГУ ім. В. І. Леніна ад 30 чуня 1954 г. Повестка дня: персанальныя дэла Мурнева А. Е., Ларюціна Л. В. // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Фонд 205 (БДУ). Вопіс 18 (камсамольская арганізацыя). Справа 21 («Протоколы засяданняў камітэта камсамола БГУ ім. В. І. Леніна» за 1954 год). Аркушы 49-53.

Тарас Валянцін. «Касмапаліты» БДУ // Антысавецкія рухі ў Беларусі: 1944-1956. Менск: Архіў Найноўшае Гісторыі, 1999. С. 130-133. У інтэрнэце: <http://slounik.org/154969.html>

Тарас Валянцін. Унівэрсытэцкія старонкі // Тарас, Валянцін. На высьпе ўспамінаў. Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2007. (Кнігарня «Наша ніва») С. 312-325.

Коваль Леонід. Дневник свидетеля, или Восхождение к любви // Мишпоха. №18. Витебск, 2006. У інтэрнэце: <http://mishpoha.org/n18/18a22.shtml>

Мехов Владимир. Во мраке девятого вала // Репрессивная политика советской власти в Беларуси: Сборник научных работ. Вып. 3. Минск, 2007. С. 327-337. У інтэрнэце: <http://represii-by.info/index.php?newsid=1241>

Кулон Антон. Кім Хадзееў // pARTisan. Выпуск 17. 2011. С. 78-80. У інтэрнэце: <http://artaktivist.org/kim-xadzeey/>

«Не бойцеся ахвяраў і пакут!»: дакумэнты і матэрыялы пра дзейнасць мядзельска-смаргонскага антыкамуністычнага падзем'я (1948-1950 гг.) / укладальнік Міхась Чарняўскі. Менск, 2013. - 152 с. [2-е выданне, са змяненнямі; 1-е выданне – Вільня, 2006.]

У 1968 годзе ўсёй Беларуссё перажываліся спачатку падзеі «Пражскай вясны», а пасля ўвод савецкіх войскаў у Чэхаславакію ў жніўні. З аднаго боку, на разнастайных сходах і дакладчыкі з трыбуны, і грамадзяне з залы кляімілі чэхаславацкі рэвізіянізм, а многія салдаты і афіцэры родам з Беларусі ўдзельнічалі ў акупацыі. З другога боку, былі і ананімныя ўлёткі ў падтрымку «Пражскай вясны», і выказванне спачування чэхаславацкаму народу, нават сярод тых жа салдат і афіцэраў акупацыйных войскаў. Многія жыхары Беларусі і самі хацелі б пабачыць у сябе на радзіме сацыялізм з чалавечым тварам.

Аляксандр Раманаў. Здымак з сайту t-styl.info

Студэнты Гарадзенскага педінстытута Аляксандр Раманаў і Сяргей Каленчанка ў знак пратэсту супраць савецкіх танкаў на вуліцах Прагі сапсавалі партрэтную галерэю камуністычных правадыроў, што мясцілася ў галоўным навучальным корпусе педінстытута па вуліцы Ажэшкі. Іх хутка адшукалі. Раманаў атрымаў 4 гады зняволення, Каленчанка – 3. Письменнік Аляксей Карпюк, якому акурат тады інтэнсіўна стваралі праблемы КПСС і КДБ, узгадваў: «У педінстытуце арыштавалі студэнтаў – Раманава Аляксандра, Каленчанку Сяргея і іншых. Іх падлавілі, калі хлопцы на партрэце Леніна намалювалі сімвал «Пражскай вясны», і на допытах пастараліся, каб студэнты прызналіся, што ўсё рабілі пад уплывам выступленняў Карпюка і Быкава. [...] Нічога ў іх не атрымалася і з арыштаванымі студэнтамі, якія на партрэце Леніна намалювалі сімвалы «Пражскай вясны». Ні Раманаў, ні Каленчанка, ні іншыя хлопцы сувязі са мной не пацвердзілі». Раманаў у далейшым стаў літаратарам-самвыдатчыкам, а ў гады незалежнасці – галоўным рэдактарам газеты «Перспектыва».

Але зольшага грамадская актыўнасць студэнтаў праяўлялася ў сціплейшых формах. Пашыранай з'явай у часы «адлігі» і «застою» было напісанне калектыўных заяў, зваротаў, лістоў.

Шырока вядомы калектыўны зварот студэнтаў беларускага аддзялення філфака БДУ за пашырэнне беларускамоўнага выкладання ў кастрычніку 1968 г. Ініцыятарамі былі Алесь Разанаў, Віктар Ярац і Леў Барташ. Ліст атрымаў розгалас, а студэнты атрымалі разгон. Разанаў і Ярац яшчэ той

Студэнты 3 курса філфака
(беларускае аддзяленне). Злева
направа: Віктар Ярац, Мікола
Грабянюк (стаіць), Лявон Барташ,
Анатоль Бруцкі. 1968 г. Здымак з
газеты "Новы час"

восенню з'ездзілі ў госці да Ларысы Геніюш, таму не здалі залік па вайскавай падрыхтоўцы (яны былі выдатнікамі) і іх выключылі з універсітэта. Дзякуючы дапамозе Максіма Танка ды іншых, А. Разанаў і В. Ярац аднавіліся ў Берасцейскім і Гомельскім педінстытутах адпаведна. Барташ скончыў філфак, але быў засланы па размеркаванні ў Асвею (Верхнядзвінскі раён). Трэба адзначыць, што студэнтам адкрыта спачувалі выкладчыкі Ніл Гілевіч і Алег Лойка, якія апісалі гэтыя падзеі ў сваіх успамінах. Напісалі пра гэта таксама В. Ярац і Л. Барташ.

Крыніцы і далейшае чытво

Документы Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь о чехасловацком кризисе 1968 года: Справочник. Минск, 2008. С. 19-23, 30-34.

Карпюк Аляксей. Развітанне з ілюзіямі. Гародня, 2008. С. 161, 167. У інтэрнэце: http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=11227

Камягін Юрый. Вольны дух «Самвыдату» // Сайт «Твой стыль. Гародня і свет вачыма гарадзенцаў». 6 сакавіка 2012. <http://www.t-styl.info>

Романов Александр Львович. Избранное (посмертный сборник) / Под редакцией С. Н. Коленченко. 2006. Толькі ў інтэрнэце: http://samlib.ru/k/kolenchenko_s_n/posmertnyjsbornik.shtml

Гілевіч Ніл. Між роспаччу і надзеяй. Абрыв прайдзенага шляху ў сьвятле адной мары // Дзеяслоў. 2006. №4(23). С. 208–210. У інтэрнэце: <http://www.dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/hil23?OpenDocument>

Яны баранілі Беларусь / Леў Бартош // Новы час. 3 кастрычніка 2008.

Студэнты
філасофскага
аддзялення на
занятках, канец
1970-х - пачатак
1980-х. Здымак з
прыватнага збору

У красавіку 1981 года студэнты 2 курса філасофскага аддзялення гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта склалі калектыўны зварот у дэканат. У далейшым пад лістом падпісаліся таксама студэнты 4 і 3 курсаў філасофскага аддзялення. У звароце студэнты прапаноўвалі некаторыя захады для ўдасканалення навучальнага працэсу на аддзяленні. Нягледзячы на стрыманы тон і сціплыя патрабаванні студэнтаў, зварот быў успрыняты як крамола. Сярод просьбаў бытавога парадку і прэтэнзій да нізкага ўзроўню лекцый некаторых «асабліва партыйных» выкладчыкаў самымі далёкасяжнымі прапановамі былі: вольнае наведванне для студэнтаў-выдатнікаў і стварэнне студэнцкага камітэта па кантролю за вучэбна-выхаваўчым працэсам. Алею ў агонь падліла тое, што ў гэты час (з верасня 1980 па снежань 1981) у Польшчы напаяўлегальна дзейнічалі прафсаюз «Салідарнасць» і Незалежнае аб'яднанне студэнтаў, а сярод польскіх дысідэнтаў быў распаўсюджаны лозунг «Не падпальвайце камітэты – стварайце камітэты». Кіраўніцтва КПСС панічна баялася развіцця падзей па польскім сцэнары, а беларускія партфункцыянеры праяўлялі асаблівую пільнасць з-за геаграфічнай блізкасці Польшчы.

Алег Малашчук і Іна Войцкая, студэнты 2 курса, і Валеры Залатар з 4 курса былі выключаны з універсітэта. Яшчэ трое студэнтаў былі на мяжы выключэння, многія іншыя прайшлі праз "прапрацоўку" на партыйных і камсамольскіх сходах, а таксама праз "прафілактычныя гутаркі" з супрацоўнікамі КДБ.

Алег Малашчук адслужыў у войску (у тым ліку дадатковы год у дысбаце) і паспрабаваў аднавіцца ва ўніверсітэце, але спачатку дэкан гістфака Іраіда Царук, а потым прарэктар Пятраеў яму адмовілі. 26 ліпеня 1984 года

ён здзейсніў самагубства, выкінуўшыся з вакна галоўнага корпуса БДУ на плошчу Леніна (цяпер плошчу Незалежнасці).

Але важна, што, дзякуючы ўнутрыгрупавой салідарнасці, студэнты здолелі пазбегнуць большых страт. У прыватнасці, здолеў аднавіцца ў камсамоле і таму не быў выключаны з універсітэта студэнт 4 курса Леанід Свяддлоў. Гэта яму ўдалося дзякуючы як уласнай настойлівасці і ўпэўненасці ў праваце, так і дзякуючы публічна выказанай падтрымцы аднагрупнікаў.

Выключаныя з універсітэта Іна Войцкая і Валеры Залатар здолелі завяршыць сваю адукацыю толькі ў гады перабудовы, сталі выкладчыкамі.

**Студэнты
філасофскага
аддзялення на
перапынку
падчас працы ў
будаўнічым
атрадзе імя Ф.
Скарыны, 1979,
вёска Сціклева
пад Менскам.
Здымак з
прыватнага
збору**

Крыніцы і далейшае чытво

Гутаркі з удзельнікамі падзей – колішнімі студэнт(к)амі філасофскага аддзялення гістфака БДУ.

Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Фонд 205 (БДУ). Вопіс 16, справы 832, 833. Тамсама, вопіс 18, справы 312, 315, 317, 318, 325.

Дзяржаўны архіў Мінскай вобласці. Фонд 174п (Мінскі абкам ЛКСМБ). Вопіс 22. Справа 57.

Бабкоў Ігар. Ліст студэнтаў-філэзафаў за акадэмічныя свабоды // Дэмакратычная апазыцыя Беларусі: 1956-1991. Пэрсанажы і кантэкст. Менск: Архіў Найноўшае Гісторыі, 1999. С. 122-123. У інтэрнэце: <http://slounik.org/153735.html>

Дубянецкі Міхал. «Трэба рызыкаваць». Дзёньнікавыя запісы 1985-1988 гадоў // Дзеяслоў. №37 (6/2008). С. 227-228. У інтэрнэце: <http://www.dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/dub37?OpenDocument>

У 1979-1984 гадах у Менску існавала напаяўлегальная студэнцкая арганізацыя «Беларуская спеўна-драматычная майстроўня» ці проста Майстроўня. Аформлена яна была як этнаграфічны гурток пры філфаку БДУ, потым – пры адным з палацаў культуры. Удзельнікі Майстроўні развучвалі народныя песні, ладзілі публічныя святкаванні Калядаў, Гукання вясны, Купалля, паставілі народную драму «Цар Максімілян» у апрацоўцы У. Галубка. Арганізоўвалі публічныя лекцыі знаных навукоўцаў і вечарыны, прысвечаныя выдатным беларускім дзеячам мінуўшчыны, выступалі за беларускія дзіцячыя садкі і школьніцтва па-беларуску.

У дзейнасці Майстроўні бралі ўдзел такія вядомыя ў далейшым грамадскія і культурныя дзеячы, як Вінцук і Арына Вячоркі, Сяргей Дубавец, Ларыса Сімаковіч, Сяргей Харэўскі, дзяячка Таварыства беларускай мовы Алена Анісім (Амельчыц), мастакі Сяржук Цімохаў і Лада Шчасная, перакладчыкі Інэса Кур'ян і Зміцер Колас ды многія іншыя.

Апрача легальнай дзейнасці, некаторыя ўдзельнікі майстроўні выпускалі самвыдавецкі бюлетэнь («Люстра дзён», 1980) і распаўсюджвалі асобныя непадцэнзурныя тэксты.

Легальнае існаванне Майстроўні скончылася пасля таго, як яе ўдзельнікі 13 чэрвеня 1984 года зладзілі пікет на плошчы Свабоды, выказваючы пратэст супраць зносу будынка былога Менскага гарадскога тэатра, – помніка архітэктуры і гісторыі, у якім калісьці была пастаўлена «Ідылія» Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча.

Ужо праз 2-3 гады, у час перабудовы, у БССР адбыўся буйны рост студэнцкіх арганізацый і гурткоў, глебу для якога ў многім падрыхтавала Майстроўня.

У першай палове 1980-х гадоў у Гомельскім універсітэце існаваў беларускамоўны асяродак, ядром якога былі студэнты-філолагі Алесь Бяляцкі, Эдуард Акулін і Сяржук Сяс. Асяродак меў сувязі з Майстроўняй. У ім цыркуляваў самвыдаў і копіі забароненых даваенных беларускіх кніг, вяліся гутаркі пра абарону беларускай мовы і культуры. Ужо ў другой палове 80-х яго ўдзельнікі актыўна ўключыліся ў працэсы нацыянальнага адраджэння і дэмакратызацыі краіны. Цікава, што выкладчыкам у гэтых студэнтаў, кіраўніком літаратурнага гуртка «Крынічка», які яны часта наведвалі, быў згаданы раней Віктар Ярац (гл. с. 7).

Гурт "Баскі". 1983 год. Стаяць Эдуард Акулін, Сяргей Скачынскі, Аляксандр Капыткуў, сядзяць Алесь Бяляцкі, Мікалай Карташэвіч. Здымак з сайту vutoki.net

Крыніцы і далейшае чытво

Вячорка Вінцук. Беларуская сьпеўна-драматычная Майстроўня // Нонканфармізм у Беларусі. 1953-1985. Даведнік. Том I / Аўтар-укладальнік Алег Дзярновіч. Мінск, 2004. С. 204-206. У інтэрнэце: http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=9487

Дубавец Сяргей. Майстроўня. Гісторыя аднаго цуду. Радыё Свабодная Эўропа / Радыё Свабода, 2012. – 464 с. У інтэрнэце: <http://docs.rferl.org/be-BY/2012/05/28/0114a458-b9e2-4325-819c-bc28f26b4d65.pdf>

Бяляцкі Алесь. Асьвечаныя беларушчынай. Вільня, 2012. С. 7-8, 16-18, 71-112, 357-358, 364.

АТРРРРАСІНЫ

®

АТРИК

Студэнцкія атрасіны ў Варшаве. 10 лістапада 1983 г. Здымак з кнігі
"Białoruski ruch studencki w Polsce..."

Варта асобна распавесці пра беларускіх студэнтаў у Польскай народнай рэспубліцы (ПНР). Выхадцы з Беласточчыны вучыліся ў розных польскіх ВНУ. У 1980-1981 гадах з частковай легалізацыяй прафсаюзу «Салідарнасць» у Польшчы актывізаваўся і студэнцкі рух. З'явілася Незалежнае аб'яднанне студэнтаў. Спробы зарэгістраваць свае аб'яднанні зрабілі літоўскія, украінскія і беларускія студэнты ў Польшчы (натуральна, не тыя, хто прыязжаў з СССР, а прадстаўнікі нацыянальных меншасцей, грамадзяне ПНР). Назва Беларускае аб'яднанне студэнтаў (БАС) з'явілася ў 1981 г. Але гэтыя аб'яднанні не былі зарэгістраваныя, а потым (снежань 1981) было ўведзена ваеннае становішча.

Студэнты – прадстаўнікі нацыянальных меншасцей знайшлі магчымасць ажыццяўляць сваю дзейнасць у межах новастворанага праўладнага "Аб'яднання польскіх студэнтаў" (АПС). З 1983 года існавала Рада культуры студэнтаў беларускай нацыянальнасці Аб'яднання польскіх студэнтаў. Ёй выдаваўся бюлетэнь «Сустрэчы», у якім змяшчаліся артыкулы саміх беларускіх студэнтаў як пра ўласна студэнцкае жыццё, так і больш шырока пра жыццё беларусаў у Польшчы. Таксама студэнты стварылі дадатак «Прысутнасць» да тыднёвіка «Ніва».

Адначасова з'яўляліся і непадцензурныя выданні, напрыклад «Сьпеўнік беларускага студэнта» (Варшава, 1984). З тагачасных артыкулаў можна зразумець, што студэнты ўспрымалі сябе як авангард беларускага жыцця ў Польшчы, супрацьпастаўляючы сябе інэртнаму і фармалістычнаму Беларускаму гісторыка-культурнаму таварыству (БГКТ). Гэта, аднак, не выключала супрацоўніцтва з БГКТ, арганізацыі імпрэзаў у яго памяшканнях. Пад фармальным дахам АПС беларускія студэнты арганізавалі краязнаўчыя вандроўкі (рэйды) па Беласточчыне пад назвамі «Бацькаўшчына», «Развітанне» ды інш. Вандравалі студэнты на роварах, пешшу і цягнікамі, і не толькі прыемна бавілі час, але і збіралі, напрыклад, этнаграфічную спадчыну. Святкавалі Купалле і «Атрасіны» – своеасаблівае пасвячэнне першакурснікаў у студэнты. Прасілі аб арганізацыі набажэнстваў па-беларуску ў праваслаўнай царкве.

Пад эгідай АПС быў арганізаваны З'езд беларускіх студэнтаў у Бельску Падляскім (28-29 сакавіка 1987). Нечакана для ўлад, з'езд прыняў пастанову пра неабходнасць стварыць асобную арганізацыю беларускіх студэнтаў. Нягледзячы на супраціў польскіх уладаў і афіцыйных студэнцкіх лідараў, БАС аднавіла дзейнасць і дамаглося рэгістрацыі ў 1988 годзе.

3 лютага 1988 г. пачаў працу факультатыўны Беларускі народны ўніверсітэт у Беластоку, арганізаваны збольшага студэнтамі. А ў 1990 г. БАС упершыню зладзіла «Басовішча», якое і да сёння застаецца найбуйнейшым фестывалем беларускай моладзевай музыкі.

Крыніцы і далейшае чытво

Białoruski ruch studencki w Polsce. 1981-1992. Wybor dokumentow / Opracowanie Sławomir Iwaniuk, Eugeniusz Wappa. Białystok, 1995. - 330 s.

Беларускае аб'яднанне студэнтаў // Латышонак Алег, Мірановіч Яўген. Гісторыя Беларусі ад XVIII ст. да пачатку XXI ст. Вільня – Беласток, 2010. - С. 291-292.

**Менскі хіпі Сяргей Філіпаў гуляецца ў грузчыка. 1972 год.
Здымак са старонкі Міхаіла Валодзіна "Минские истории"
(<https://www.facebook.com/minsk.stories>)**

*М*ожна пабачыць, што спосабы самаарганізацыі і формы самастойнай грамадскай дзейнасці студэнтаў былі разнастайныя. Гэта і напісанне лістоў, зваротаў і скаргаў (у тым ліку калектыўных), і аднаасобныя ці групавыя выступы на камсамольскіх ды іншых афіцыйных сходах, і культурніцкая дзейнасць, і самвыдаў, і стварэнне закрытых гурткоў па інтарэсах, у якіх можна было свабодна выказваць свае погляды і абмяркоўваць забароненыя тэмы.

У гэтай брашуры, на жаль, не хапіла месца, каб закрануць некаторыя аспекты. Напрыклад, моладзевыя субкультуры (стылягі, хіпі ды інш.), часта звязаныя з моладзевай музыкай. Раім паслухаць радыёперадачы Віктара Сямашкі на гэтую тэму.

Падсумоўваючы, варта заўважыць, што нават у часы хрушчоўскай «адлігі» прастора для вольных дзеянняў беларускіх студэнтаў была значна вузей, чым сёння, а студэнты гуртаваліся, нешта ладзілі супольна, весела бавілі час і вырашалі задачы грамадскай значнасці. Не вешайце носа і рабіце сёння тое, што вы лічыце вартым. Яшчэ і не такія абставіны можна перамагчы.

3 чым яшчэ можна азнаёміцца?

Гродназнаўства: Гісторыя еўрапейскага горада / Алесь Госцеў, Аляксандр Дабрыян, Віталь Карнялюк, Святлана Марозава, Андрэй Чарнякевіч, Вячаслаў Швед. Гародня – Wrocław, 2012. (Серыя «Гарадзенская бібліятэка».) С. 290-291. У інтэрнэце:
http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=22423

Мудроў Вінцэсь. Ператвораныя ў попел: Эсэ, фантасмагорыі, успаміны. Менск: Логвінаў, 2005. С. 6-42. У інтэрнэце:
http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=7206

Нонканфармізм у Беларусі. 1953-1985. Даведнік. Том I / Аўтар-укладальнік Алег Дзярновіч. Мінск, 2004. С. 52-53, 156-160, 178-181, 192-193, 204-206, 213. У інтэрнэце:
http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=9487

Пазацэнзурны пэрыядычны друк Беларусі (1971-1990): Каталёг / Архіў Найноўшае Гісторыі; складальнікі Юрась Лаўрык і Ларыса Андросік. Менск: БГАКЦ, 1998. С. 23, 30-33.

Садоўскі Пётра. Мой шыбалет. Аўтабіяграфічныя арабэскі. (Бібліятэка Свабоды. XXI стагодзьдзе.) — Радые Свабодная Эўропа/Радые Свабода, 2008. С. 130-134. У інтэрнэце: http://docs.rferl.org/be-BY/2010/03/22/moj_shybaliet.pdf

Сямашка Віктар. Праграма «Новая зямля». Радые Unistar. Цыкль «Беларускі андэграўнд 60-70-х». У інтэрнэце: <http://old.fromby.net/article/1192/>

Грамадскі вэб-архіў «Вытокі»: <http://vytoki.net>

*Шаноўная студэнтка! Шаноўны студэнт!
Калі цябе зацікавіла гэтая тэматыка і ўзнікла жаданне
далучыцца да даследаванняў па ёй, лістуй на скрыню:
history.kruzhelka@gmail.com
Асабліва гэта тычыцца студэнтаў гістарычных
спецыяльнасцяў.*

Цэнтр развіцця студэнцкіх ініцыятыў
<http://cdsi.by>

Аўтар тэксту – Уладзімір Валодзін.
Рэдактарка – Вольга Грай.

Наклад 300 ас. Надрукавана на капіравальным абсталяванні.